

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Психологічні особливості формування позитивної мотивації до
навчальної діяльності у старшому шкільному віці

Виконав: студент 4 курсу,

групи ПП-41, напряму підготовки

6.030103 Практична психологія

Щербина Р. Р.

Керівник: Щербан Т.Д.

Рецензент: Яковицька Л.С.

Мукачево - 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичний аналіз проблеми мотивації навчальної діяльності	
1.1. Психологічна характеристика старшого шкільного віку.....	6
1.2. Особливості мотиваційної сфери старшокласників.....	11
1.3. Мотиваційні компоненти навчальної діяльності	17
1.4. Чинники формування пізнавальної мотивації старшокласників.....	26
РОЗДІЛ II. Емпіричне дослідження мотиваційної сфери старшокласників	
2.1. Організація і процедура дослідження.....	33
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	38
РОЗДІЛ III. Активізація конструктивних тенденцій розвитку мотиваційної сфери старшокласників	
3.1. Ігрові технології формування позитивної мотивації старшокласників до навчання.....	51
3.2. Програма корекції мотивів навчальної діяльності старшокласників.....	54
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтенсивний розвиток українського суспільства, реформаційні процеси в усіх сферах його життєдіяльності і розширення інформаційного простору вимагають від підростаючого покоління вміння орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно засвоювати нові знання. Тому в XXI столітті пріоритетним завданням у трансформації освітнього соціуму має бути активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі і забезпечення високої результативності їх навчальної діяльності.

У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників успішної навчальної діяльності школяра, зокрема до проблеми мотиваційної детермінованості результативності його учіння. На загальнотеоретичному рівні положення про вплив особливостей мотивації навчальної діяльності на її продуктивність обґрунтовано в роботах В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, С.Л. Рубінштейна. Вивченню онтогенетичного аспекту цієї проблеми присвятили свої наукові розробки М.І. Алексєєва, А.Д. Андрєєва, Л.І. Божович, Р.С. Вайсман, І.В. Дубровина, С.С. Занюк, А.К. Маркова, Н.І. Мешков, В.А. Шкуркін. Крім того, в експериментальних дослідженнях М.Т. Дригус, В.Б. Кухарської, О.М. Леонтьєва, Ю.М. Орлова, О.В. Скрипченка розкрито взаємозв'язок між мотивацією і успішністю навчальної діяльності школяра.

Незважаючи на наявність робіт із навчальної мотивації, багато питань і досі залишаються відкритими. Так, дослідники обминули своєю увагою з'ясування специфіки мотивації учнів старших класів з різним рівнем навчальних досягнень - тим часом саме врахування цієї специфіки надало б можливість вчителям та практичним психологам здійснювати індивідуальний підхід до школярів із врахуванням вікових та індивідуально-типологічних характеристик їхньої мотивації. Тому закономірно виникає необхідність вивчення особливостей становлення мотиваційної сфери старшокласників з різною успішністю в навчанні.

Ранній юнацький вік, є особливо сенситивним для розвитку мотивації і пізнавальної активності школяра. Разом з тим, як свідчать результати наукових досліджень останніх десятиліть, в учнів старших класів спостерігається стрімке зниження навчальної мотивації (М.І. Алексєєва, Ю.К. Бабанський, І.С. Кон, А.К. Маркова, Л.В. Мар'яненко). Потреба у розвитку конструктивної мотивації навчальної діяльності в ранньому юнацькому віці зумовили вибір теми дослідження.

Відповідно до досліджень, навчальна діяльність збужується ієрархією мотивів, у якій основними можуть бути внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом цієї діяльності і її виконанням, або соціальні мотиви, пов'язані з потребою людини зайняти певну позицію в системі суспільних відносин. При цьому з віком відбувається розвиток взаємодіючих потреб і мотивів. Відповідно при аналізі мотивації навчальної діяльності необхідно не тільки визначити домінуючий збудник (мотив), але й урахувати всю структуру мотиваційної сфери людини. Розглядаючи цю сферу стосовно до навчання, А.К. Маркова говорить про ієрархічність її будови. Так, у неї входять: потреба в навчанні, зміст навчання, мотив навчання, ціль, емоції, відношення й інтерес.

Об'єкт дослідження: мотиваційна сфера старшокласника.

Предмет дослідження: психологічні особливості формування мотивації навчальної діяльності старшокласників.

Мета: з'ясування умов розвитку у старшокласників позитивної мотивації учіння та побудова програми керування нею засобами тренінгу.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі основні **завдання:**

1. Здійснити психологічну характеристику старшого шкільного віку, розкрити особливості мотиваційної сфери старшокласників.

2. Описати мотиваційні компоненти навчальної діяльності та визначити психолого-педагогічні умови формування пізнавальної мотивації старшокласників.

3. Провести емпіричне дослідження та здійснити інтерпретацію отриманих результатів.

4. Розробити корекційно-розвивальну програму формування позитивної мотивації учіння старшокласників.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел; організаційні методи (метод порівняння та поперечного зрізу); емпіричні методи (стандартизовані методики, спостереження, бесіди, опитувальник для дослідження мотивації успіху і боязні невдачі (МУН) А.А. Реана, анкета Б.К. Пашнева для дослідження мотивів навчальної діяльності, опитувальник вивчення рівня пізнавальної активності учнів, методика “Спрямованість на набуття знань” Є.П. Ільїна, Н.А. Курдюкової, методика М. І. Алексєєвої для виявлення реально діючих мотивів навчання); методи обробки та інтерпретації даних (кількісні та якісні).

База дослідження: дослідження проводилося на базі Мукачівської ЗОШ І-ІІІ ст.№13. Вибірку склали учні 10-их і 11-их класів.

Практичне значення полягає в тому, що визначені особливості мотиваційної сфери старшокласників дадуть змогу вчителям і практичним психологам більш продуктивно здійснювати корекційно-розвивальний вплив на школярів із врахуванням вікових та індивідуально-типологічних характеристик їхньої мотивації.

ВИСНОВКИ

Теоретико-емпіричний аналіз даної проблеми дозволяє зробити наступні висновки.

1. Мотивація – це система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, комплексний феномен, який пов'язаний з когнітивною, емоційною та вольовою сферами особистості. Для того, щоб розкрити причини, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії і вчинки, слід проаналізувати ті психологічні моменти, якими вони визначаються, тобто проаналізувати сукупність мотивів, якими зумовлена конкретна поведінка. Крім мотивів, мотивація включає в себе багато інших спонукань: інтереси, мотиваційні установки, потреби, переконання тощо.

2. Мотиваційна сфера є складним та різноплановим утворенням особистості, що забезпечує активність, цілеспрямованість діяльності та її результативність. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної діяльності, спрямованої, на досягнення певної мети. Мотив на відміну від мотивації - це те, що належить самому суб'єктові поведінки, є його стійкою особистісною властивістю, що зсередини спонукує до здійснення певних дій.

3. Навчальна мотивація - різновид мотивації, включеної в діяльність навчання. Як і будь-який інший вид, вона визначається, по-перше, самою освітньою системою, освітньою установою, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, організацією освітнього процесу; по-третє, суб'єктними особливостями людей які навчаються (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія з іншими учнями й т.д.); по-четверте, суб'єктними особливостями педагога й насамперед системою його відносин до учня, до справи й, у-п'ятих, специфікою навчального предмета. До мотивів навчальної діяльності відносять стимули, розуміння потреби навчання, обов'язок як мотив навчання, відповідальність пізнавальний інтерес, усвідомлення необхідності вивчення певної навчальної дисципліни для оволодіння фахом, отримання в майбутньому матеріальної винагороди. “Під

мотивом навчальної діяльності розуміються всі фактори, що зумовлюють навчальну активність: потреби, цілі, установки, почуття обов'язку, інтереси, стимул” – вважає Є.П. Ільїн .

4. Структура мотиваційної сфери людини включає в себе велику кількість компонентів: потреби, інтереси, переконання, установки, потяги, відношення, спрямованість. Як ми можемо бачити, основним компонентом, що обумовлює специфіку інших, є потреби людини, які потім реалізуються у конкретних мотивах. У сукупності всі ці компоненти відіграють надзвичайне значення у формуванні особистості людини – спонукають її активність, визначають її спрямованість, і завдяки цьому, особистість утворює певний життєвий план діяльності. Він може мати різну ступінь конкретизації у складній та різноплановій діяльності особистості сфери.

5. У старшому шкільному віці навчання стає провідним видом діяльності учня. Для цього періоду є характерним тісний взаємозв'язок між професійними та навчальними інтересами, відбувається взаємопроникнення соціальних і пізнавальних мотивів. Першочерговими є мотиви, пов'язані із самореалізацією та підготовкою до самостійного життя [19]. Дуже важливо навчитися стимулювати розвиток мотиваційної сфери за допомогою системи психологічно продуманих прийомів. М. Лук'янова вважає, що загальний зміст розвитку навчальної мотивації старших школярів полягає в тому, щоб перевести учнів з рівнів негативного і байдужного ставлення до навчання до дієвого, усвідомленого, відповідального, тобто позитивного, де об'єктом формування є всі компоненти мотиваційної сфери та всі аспекти вміння вчитися. Стимулювати навчально-пізнавальну діяльність учнів у сучасному розумінні означає спонукати їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, підштовхувати до неї, заохочувати. Оскільки зовнішні фактори виступають реальною спонукальною причиною діяльності лише за умови зустрічі потреби із ситуацією свого задоволення, то стимулювання передбачає спеціальні зусилля педагога, спрямовані на сприймання, осмислення учнем об'єктивного значення зовнішніх факторів, набуття ним особистісних смислів.

6. У результаті дослідження було підтверджено, що пізнавальні мотиви у навчальній діяльності старшокласника посідають третє рангове місце, поступаючи утилітарним мотивам та мотивам особистого становлення (за результатами методики М. Алексєєвої). Також спостерігається тенденція до дещо прагматичного ставлення учнів до будь якої діяльності, важливим для них виявляється матеріальна стабільність та добробут, що може бути результатом багатьох причин у тому числі і стилю життя сучасної молоді, економічної ситуації в країні, що змушує старшокласників піклуватися про матеріальну стабільність в своєму житті, також однією з причин можуть бути не правильно сформовані у учнів моральні цінності.

7. За результатами повторного дослідження після тренінгових занять зафіксовано позитивні зміни у мотиваційній сфері старшокласників. Було встановлено, що найбільшою мірою позитивні зрушенням стосовно мотивів навчально-пізнавальних, які посіли другу рангову позицію з третьої, вищий четвертий ранг зайняли професійно-ціннісні мотиви. Стосовно інших мотивів мали місце статистично незначущі зміни.

Результати дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми. Перспективу досліджень формування мотивації учіння ми вбачаємо у виявленні закономірностей перенесення набутого в тренінгу досвіду самоспонування в традиційний процес навчання.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>